

Prevod Josipa Vidmarja je prav posebne vrste. Delno je izredno jasen, plastičen, ritmično dognan — natančno takšen, kakršnega za to knjigo pričakujemo. N. pr.: »Včasih med pogovorom giblje s prsti, jih polagoma krči v pest, potem pa jo nenadoma odpre in pove dobro, tehtno besedo.« Ali pa: »Gospoda je bilo v njem natančno toliko, kolikor ga je bilo za hlapce treba.« (Oboje o Tolstoj.) Po drugi strani stoji v prevodu »oklevetati«, »odvraten«, »okruten«, »stremljenje«, »preverjen« itd. Namesto »prikazal se je« ali tudi preprosto »prihajal je« stoji »pojavljal se je«. V prevodu beremo, da nekdo »vrši posel«, pohvaljena je »neumornost« itd. Bulgakove pesmi so »brezdarne«.

Nemogoče je, da se nadarjen in izkušen prevajalec kakor Vidmar ne bi zavedal, kaj dela. Kakor je videti, pa je zapisal precej besed in besednih zvez, ki jih danes »normalno« preganjamo. V tem niti ni popolnoma dosleden, poleg »odvraten« piše vendarle tudi zopr. Razen tega piše Tolstoj, pa Sofja Andrejevna Tolsta.

Tu res ne gre več samo za vprašanje Breznika in Breznikovih naslednikov. Če smo danes prepričani (ne preverjeni), da je na splošno bolj koristno pisati domače slovenske besede namesto polovičnih in celih izposojenk, si pač mislimo, da je tako pisanje bralcu bližje, da se čim bolj navadna in jasna beseda najlepše prilega jasni in lepi misli. Ob tem prevodu pa bi človek mislil, da je Vidmar hoté napisal te in mnoge druge nenavadne besede in stavke, da je n. pr. tudi hoté napisal, da so nekoga hoteli »pregnati iz funkcije« namesto iz službe, zato da bi prevodu dal nekakšen poseben poudarek ali da bi nalašč pustil v njem toliko prvotnega, ruskega, kolikor je le mogoče.

Branko Rudolf

A. P. ČEHOV, IZBRANA DELA III

Po svetu in pri nas smo lahko priča naraščajočemu zanimanju za Čehova. Če se zadovoljimo z domačimi dokazi: že drugič nam je v tekoči gledališki sezoni spregovoril z odrskih desak, na platnu smo videli v odlični prireditvi Ano na vratu in Vrtavko (Cvrček, Poprygun'ja) itd. Tako čas — neizprosni sodnik — njegovi slavi in veljavi kvečjemu samo dodaja.

Vsako srečanje s Čehovom ni le umetniško doživetje, temveč je bogatenje naše človečnosti, plemenitenje našega človeškega bistva. S silo svoje osebnosti dviga človeka nad prozaično sivino vsakdanjosti, da kljub vsem nesrečam in udarcem usode ohranja v sebi najdragocenejše: vero v življenje. Kljub slabim izkušnjam z ljudmi z njim skupaj ne nehamo verjeti v človeško dobroto in v moč dobrega.

Različni znaki vzbujajo vtis, da smo sredi stoletja precej prizadeti ob branju Čehova, mnogo bolj, kakor so to v splošnem mogli biti njegovi sodobniki. Kako da je segel Čehov modernemu človeku tako globoko, do srca?

Morda bi misleč tudi nase lahko posredno odgovorili s Tuzenbahom: »Naši potomci bodo s strojem letali po zraku, moda se bo spremenila, odkrili bodo šesti čut in ga razvili, a življenje bo ostalo isto težko življenje, skrivnostno in srečno. In čez tisoč let bo človek prav tako vzdihoval: Ah, težko je živeti! — a vendar se bo bal smrti in se je branil tako kot sedaj.«

Ko danes delu Čehova že lahko odmislimo neposredno časovno pogojenost, marsikje začutimo ob njem sodobno življenjsko občutje, utrip moder-

nega človeka. Pisateljevo delo je preraslo časovne nagibe, njegova življenjska izkušnja govori današnjemu človeku z vrednostjo nesmrtnega spoznanja in njegova umetnost zaradi svoje notranje moči učinkuje v našem času še polneje.

Čehov je človek svojega časa — a kljub pol stoletju, ki nas loči, človek sodobnega čustvovanja in mišljenja. Ljudje v njegovih delih so pogosto živčno utrujeni, čustveno neuravnovešeni, miselno razdvojeni, so nezadovoljni z mehaničnim in formalističnim delom, žive z razbitimi sanjami o sreči in večkrat drug drugemu skoraj nehote in nevede delajo krivico, hrepene iz ozkih razmer nekam, kjer bi polneje in človeka vredneje zaživelj itd. Čehov ljubi tega človeka, razpetega med željami, strastmi in dolžnostmi, sočustvuje z njim in mu hoče biti v moralno oporo.

Naslednje zapiske o Čehovu vežem na drugo knjigo njegove novelistike. Z dvema knjigama proze smo dobili dobršen del novelistike Čehova od leta 1888 naprej.¹ Po zadnji standardni izdaji zbranih del imamo: VII. zvezek v celem, iz VIII. zvezka 1892—1895 dva teksta izmed 16-ih in iz zadnjega zvezka proze 18, izpuščenih 5. Že iz tega je možno presoditi, da pri izboru niso odločevali niti tematični niti kakšni drugi vsebinski razlogi in da dosedanja dva zvezka novelistike ne moreta predstavljati avtorja po vsestranosti in po najboljših straneh njegovega dela. Manjkajo humoreske in drugi pripovedni spisi do 1888. VIII. zvezek pa je premalo izčrpan. Težko si mislim, da bi izbor iz novelistike Čehova bil v redu zaključen brez lirskih biserov *Žalost, Verica, Poljub* (obdobje pred 1888) ali brez *Učitelja književnosti, Vrtavke, Črnega meniha* itd. (iz poznejše dobe). *Marsikatera* objavljena novela (*Lepotici, Gusev, Ženske*) je vendarle v primeri z navedenimi več ali manj skica. Prevod Janka Modra je soliden.

Nemški rusist Arthur Luther je zapisal v svoji zgodovini ruske literature: »Čehov obsega vse rusko življenje.« — In Rusija je ocean. Kako naj bi obsegel to brezbrežno morje v sorazmerno kratkem življenju? Čehov je to zmož, ker je bil izreden delavec. Pričevanja sodobnikov o njegovi delovni volji se berejo ko legenda. Delal je tako, da je pozabljal nase, čisto v smislu stavkov: »Vsa skrivnost uspeha ne obstoji v tem, da je vrt velik in delavec brez števila, ampak v tem, da jaz ljubim delo — razumeš? — ljubim morebiti bolj nego samega sebe« (*Črni menih*).

Vsestranost njegove novelistike je vidna v razponu tematike, motivike in v snoveh. Z isto gotovostjo prikazuje Moskvo, podeželje in obmorska letovišča; kmete, uradnike, inteligenco in plemiče, vse do konjskih tatov in potepuhov. Pisatelj se ne ustavlja pri družbenem prerezu, izredni smisel za psihološki detajl ga usmerja v fino diferenciranje likov. Ob krhke, preobčutljive ljudi uvršča grobe in brezobzirne, ki s svojim neuglajenim življenjskim nagonom praktično bolj uspevajo. Mojstrsko riše kritične situacije, ki izvirajo iz raznolikosti narav, iz različnosti duševne konstitucije: tihi delavci za skupnost (*Dimov*) in lahkoživci oziroma lahkožive žene, nepozorni možje in čustvene žene itd.

Že naslov druge zbirke *Pisane zgodbe* (*Pestrye rasskazy*) nakazuje raznolikost in mnogoobraznost žanrov, ki jih je Čehov pred tem in še bolj po tem

¹ Izdala Državna založba Slovenije. Novele: II 1950, III 1955.

gojil: družbena kritika in čustvena analiza, humoreska in impresivni opis, groteska in alegorična zgodba, anekdota in filozofsko razglabljanje, okvirna zgodba in dramatska slika, miniature in platna.

Čehov družil troje: temperament, inteligenco in čustvo, vendar tako uravnoteženo, da nobena teh treh potenc hipertrofično ne prevlada. Močno razvita kritičnost ga je silila k neprestanemu vsebinskemu in oblikovnemu izpopolnjevanju, tako da spisi predstavljajo miselni in čustveni koncentrat njegovih doživetij. Jasen in neposreden, miselno in izrazno precizen in dognan je sovražil videz in izumetničenost, za katerima se tako rada skriva miselna in vsebinska praznosta. Z izrednim čutom za notranje dogajanje je razčlenjeval ljudi in dogodke, črtal like v razvoju (prim. razvojne faze v Ani na vratu, Joniču i. dr.), vseskozi klical blagega, čutečega človeka.

Prav tako kot dramatika izžareva novelistika Čehova toplo človečnost. Samega sebe je označil z Mašinimi besedami: »Surovost me vznemirja in žali, trpim, kadar vidim, da je človek premalo rahločuten, premalo mehak, premalo ljubezniv.« In Vasiljev (Napad) je pravzaprav on sam: »Imel je tenek, čudovit čut za bolečino nasploh; kakor dober igralec odseva v sebi tuje gibe in glasove, tako je Vasiljev znal odsevati v sebi tuje bolečine.«

Vendar ta rahločutna, grobem in banalnemu sovražna človečnost ni pasivna, temveč vzpodbuja in poziva k dejanju in delovanju.

Temu življenjskemu občutju je vrojeno umetniško hotenje »humanizirati« človeka, osveščati v njem pozitivne lastnosti in se boriti proti zlobi, hinavščini, škodoželjnosti in vsem zarodkom zla v človeku.

Tako dobiva ta literatura etično reformatorsko funkcijo. Kljub ostri kritiki ne zaničuje niti ne prezira človeka, ve, da je ta pogosto suženj in žrtev nekih sil, zunanjih ali notranjih, zato ga ne zavrača s cinizmom ali prezirom.

Mnogi sodobni recenzenti so očitali Čehovu, da je ta ali ona slika preveč tožna in moreča, ljudje preveč omahujoči in morda tudi skrivenčeni. Morda je v tem del resnice, ker Čehov ni zapiral oči pred neprijaznimi in neprijetnimi življenjskimi resnicami. S Cankarjem bi lahko dejal: »Slikal sem noč, vso pusto in sivo, ... da bi oko tem silneje zakoprnelo po čisti luči. Zato je bila moja beseda, kakor je bila trda in težka, vsa polna upanja in vere.« V trpki mladosti so se mu zgodaj odprle oči za človeško bedo in se je rodil v njem protest proti nehumanemu ravnanju z ljudmi.

Odrešilna ideja: delati je treba (znana iz Treh sestra) se vije kot rdeča nit skozi vso novelistiko. Delo pomeni Čehovu moralni zakon, najvišjo vrednoto. Ljudi ne sodi po njihovih položajih, temveč po njihovi človečnosti in delovni volji. Zunanja lepota je prazna, če služi kot kritje parazitovstvu.

Čeprav neozdravljivo bolan je Čehov v svojem bistvu optimist. Saj je napisal nekaj let pred smrtjo: »Radost mora biti normalno človeško stanje. Čim višji je človek v umstvenem in nravstvenem razvitju, čim svobodnejši je, tem večjo radost mu pripravlja življenje« (Črni menih).

Najzanimivejše poglavje v Čehovu so zgodbe človeških src. Tu ni pravil, ne splošnih izkušenj, kakor pravi Maša: »Kadar bereš kak roman, se ti zdi vse tako staro, tako znano, a kadar sama vzljubiš, tedaj spoznaš, da nihče ničesar ne ve in da mora svojo stvar razrešiti vsak sam zase.«

Isto trdi Aljohin v noveli O ljubezni (271): »Doslej je bila o ljubezni izrečena ena sama nesporna resnica, da je namreč velika skrivnost, vse

drugo, kar so pisali in govorili o ljubezni, pa ni bila rešitev vprašanja, temveč samo ugotavljanje stanja, vprašanja pa so še naprej ostala nerešena. Razlaga, o kateri bi človek lahko dejal, da je dobra za posamezen primer, je že zanič za ducat drugih in po mojem je najbolje, da vsak posamezen primer pretresamo posebej, ne da bi ga skušali generalizirati. Treba je, kakor pravijo učenjaki, individualizirati vsak posamezen primer.«

Ta delikatna tema, kako mora vsakdo svoje čustvene stvari in svoja razmerja razrešiti sam zase, je dobila v Čehovu močnega oblikovalca. Njegova fenomenologija čustev temelji torej na »čisto subjektivnem značaju pojava ljubezni« (Proust). To je področje, kjer so med ljudmi najboljčutiljivejše razlike. Pisatelj odkriva z vso psihološko tenkočutnostjo za pojavi logiko notranjega dogajanja: kako čas spreminja čustva, kako človeka rani majhna nepozornost, ko veliko prezremo, kako drobnji, na videz brezpomembni dogodki sprožijo usodne posledice in kako »s tem ko poetiziramo ljubezen, vidimo v tistih, ki jih ljubimo, vrline, kakršnih dostikrat ni v njih, in nam to pomeni vir večnih pomot in vednega trpljenja« ipd.

Nekaj primerov: Mlad zdravnik pride v podeželsko mesto, oči mu pri-tegne lepo dekle. Vsi njeni se mu dozdevajo na vso moč imenitni. Ko se skuša približati dekletu in ji izpove svoja čustva, ostane dekle hladno in ga zavrne, češ da ima višje cilje, kot je zakon. Zdravnik se zapusti, preda se zaslužkarstvu in filistrstvu; ko mu dekle čez nekaj let ponudi zблиžanje, kar bi mu prej pomenilo smisel življenja, so njegova čustva že mrtva (Jonič). — Dekle se vrne iz mesta na deželo. Upira se teti, ki jo hoče poročiti z bližnjim zdravnikom, saj ne čuti do njega nobenega nagnjenja. Sčasoma pa se zdolgočasi in iz naveličanosti privoli v zakon (V domačem kraju). — In lik ruske Manon Lescaut, Ariadne, ki ji je smisel »ugajati« itd.

Na zunaj so morebiti zgodbe Čehova neznačilne, delujejo pa z notranjo pomenljivostjo. Zato »momenti« (Priatelj) dobivajo širok, tu in tam splošen, morda celo simboličen pomen in ne le prepričujejo, temveč s svojo čustveno atmosfero ustvarjajo v čitatelju trenutke lepih doživetij.

Stefan Barbarič